

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

You have Downloaded, yet Another Great
Resource to assist you with your Studies 😊

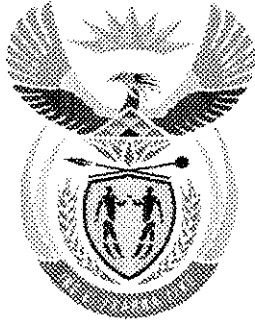
Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

**SA EXAM
PAPERS**

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA (FAL)

PAPILA RA 3 (P3)

HUKURI 2012

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 100

Memorandamu leyi yi na 14 wa tipheji.

XIYENGE XA A: RHUBIRIKI YO KOREKETA XITSALWANA (50)

	Khodi ya 7 Vuswikoti byo hlawuleka 80 – 100%	Khodi ya 6 Vuswikoti bya le henthla 70 – 79%	Khodi ya 5 Vuswikoti bya le henthanyana 60 – 69%	Khodi ya 4 Vuswikoti bya le xikarhi byo amukeleka 50 – 59%	Khodi ya 3 Vuswikoti byo enela 40 – 49%	Khodi ya 2 Vuswikoti byo enelanyana bya madyondza 30 – 39%	Khodi ya 1 Vuswikoti byo ka byi nga enelangi 0 – 29%
	26 – 32	22½ – 25½	19½ – 22	16 – 19	13 – 15½	10 – 12½	0 – 9½
VUNDZENI NA NKUNGUHATO	-Vundzeni byi kombisa ku twisisa nhlokomhaka hi vuenti. -Mahungu ya na nthontlho naswona ya hlutekile. -Nkunguhato/ mpafarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana lexi hlaniswekeke no twisiseka.	-Vundzeni byi kombisa ku twisisa nhlokomhaka kahle. -Mahungu ya koka rinoko naswona ya tsakisa. -Nkunguhato/ mpafarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana lexi kombisaka vutshila no twisiseka.	-Vundzeni byi kombisa ku twisisa nhlokomhaka hi ndlela yo ringanela. -Mahungu ya tsakisa naswona ya khawisa. -Nkunguhato/ mpafarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana lexi xi nga kahle swinene naswona xa twisiseka.	-Vundzeni byi kombisa ku twisisa nhlokomhaka hi ndlela ya le xikarhi. -Mahungu i ya le xikarhi kambe ya pfumala vuxokoxoko. -Nkunguhato/ mpafarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana lexi enerisaka naswona xa twisiseka.	-Vundzeni i byo enela. Ku na ku kayivela ka nhlulakelano. -Mahungu ya tala ku fambelana na nhlokomhaka, kambe ku na mbuyelelo wa timhaka. -Nkunguhato/ mpafarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana xo enela, xo twisiseka naswona xi na nhlulakelano.	-A hi minkarhi hinkwayo laha vundzeni byi twakalaka naswona byi pfumala nhlulakelano. -Mahungu lama boxiwaka a ma tsakisi naswona ku tale ngopfu mbuyelelo wa timhaka. -Ku hava vumbhoni lebyi kombisaka leswaku xitsalwana xi kunguhatiwile/ mpafarhutiwile kambe xitsalwana xi andlariwile hi xiymo xa le hansi.	-Vundzeni bya huluhula swinene naswona byi pfumala nhlulakelano. -Mahungu lama boxiwaka a ma tsakisi naswona ku tale ngopfu mbuyelelo wa timhaka. -Ku hava vumbhoni lebyi kombisaka leswaku xitsalwana xi kunguhatiwile/ mpafarhutiwile kambe xitsalwana xi andlariwile hi xiymo xa le hansi.
RIRIMI, XITAYILI & KU HLELA	10 – 12 -Lemuka nkoka wa matirhiselo ya ririmi hi ndlela ya vukheta. -Ririmi na mahikahatelo swi tirhisiwile hi nkhaqato. -Kota ku tirhisa ririmi ro gega hi mfanelo.	8½ – 9½ -Lemuka nkoka wa matirhiselo ya ririmi. -Ririmi na mahikahatelo swi tirhisiwile hi mfanelo. -Kota ku katsa na ririmi ro gegga hi mfanelo. -Tirhisa tindlela to hambanahambana ta mahlawulelo ya marito hi mfanelo. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi fambelana na nhlokomhaka. -Xitsalwana a xi na swihoxo hi ku va xi xopaxopiwile no hleriwa.	7½ – 8 -Vumbhoni byo kola ku lemuka matirhiselo ya ririmi hi ndlela ya vukheta bya tikomba. -Ririmi na mahikahatelo swi tala ku va swi tirhisiwa hi mfanelo. -Kota ku tirhisa ririmi ro gega hi ndlela ya le henthanyana. -Mahlawulelo ya marito lama tirhisiwaka a ya fambelani na nhlokomhaka. -Hi minkarhi yo tala xitayili, thoni na rhejisitara swi fambelana na nhlokomhaka. -Xitsalwana a xi na swihoxo hi ku va xi xopaxopiwile no hleriwa.	6 – 7 -Kota ku lemukanyana nkoka wa matirhiselo ya ririmi. -Matirhiselo ya ririmi i ya ntlovelo naswona mahikahatelo i ya le xikarhi. -Kota ku tirhisa ririmi ro gega hi ndlela ya le xikarhi. -Mahlawulelo ya marito i ya le xikarhi. -Hakanyingi xitayili, thoni na rhejisitara swi tala ku fambelana na nhlokomhaka. -Hambileswi xitsalwana xi nga xopaxopiwa no hleriwa, xi pfa xi va na swihoxo.	5 – 5½ -Matirhiselo ya ririmi hi lamo enela. -Matirhiselo ya ririmi ya kayivela naswona minkarhi yin'wana mahikahatelo ya na swihoxo. -Kota ku tirhisa ririmi ro gega hi ndlela yo enela. -Mahlawulelo ya marito i yo enela. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi kayivela nhlulakelano. -Hambileswi xitsalwana xi nga xopaxopiwa no hleriwa, xi pfa xi va na swihoxo leswi nga erivaleni.	4 – 4½ -Matirhiselo ya ririmi i ya madyondza. -Matirhiselo ya ririmi ya tsanile naswona mahikahatelo ya na swihoxo. -Wa tikeriwa ku kola ku tirhisa ririmi ro gegga hi mfanelo. -Mahlawulelo ya marito i ya madyondza. -Xitayili, thoni na rhejisitara a swi tirhisiwanga hi mfanelo. -Hambikoko xitsalwana xi xopaxopiwile no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala.	0 – 3½ -Matirhiselo ya ririmi ya tsanile swinene. -Matirhiselo ya ririmi ya tsanile naswona mahikahatelo ya na swihoxo swo tala. -Wa tikeriwa ku kola ku tirhisa ririmi ro gegga hi mfanelo. -Marito a ya hlawuliwi hi mfanelo. -Xitayili, thoni na rhejisitara a swi tirhisiwanga hi mfanelo. -Hambikoko xitsalwana xi xopaxopiwile no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala naswona a xi twisiseki.

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntisario

Phendla

TBM
S.C
LWM

XIVUMBeko	5 – 6 -Ku na nkhlukelano eka malukelo ya nhlokomhaka. -Vuxokoxoko byi andlariwile hi ndlela yo kongoma yo hlawuleka swinene. -Swivulwa na tindzimana swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano swinene. -Vulehi byi fambelana na swilaveko swa xitsalwana.	4½ -Ku na nkhlukelano eka malukelo ya nhlokomhaka. -Vuxokoxoko byi andlariwile hi ndlela yo kongoma swinene. -Swivulwa na tindzimana swi andlariwile hi mfanelo swinene. -Vulehi hi lebyi faneleke.	4 -Malukelo ya timhaka tala ya fambelana na nhlokomhaka. -Vuxokoxoko byi andlariwile hi ndlela leyi faneleke. -Swivulwa na tindzimana swi andlariwile hi mfanelo. -Vulehi hi lebyi faneleke.	3 – 3½ -Malukelo ya timhaka ya fambelana na nhlokomhaka. -Vuxokoxoko byin'wana byi andlariwile ku ya hi swilaveko swa nhlokomhaka. -Swivulwa na tindzimana swi na swihoxo kambe xitsalwana xa twisiseka. -Vulehi byi tala ku ya lebyi faneleke.	2½ -Malukelo ya timhaka tin'wana ya fambelana na nhlokomhaka. -Ku na vuxokoxokonyana lebyi andlariweke hi ndlela leyi twisisekaka. -Swivulwa na tindzimana swi na swihoxo kambe xitsalwana xa twisiseka. -Xitsalwana xi lehe/ kome ngopfu.	2 -Malukelo ya timhaka tin'wana a ya fambelani na nhlokomhaka. -Minkarhi yin'wana vuxokoxoko bya huhula naswona hungu leri a ri vulaka a ri kofi ku kumbeteleka. -Swivulwa na tindzimana i swa madyondza. -Xitsalwana xi lehe/ kome ngopfu.	0 – 1½ -Malukelo ya timhaka eka xitsalwana hinkwaxo a ya fambelani na nhlokomhaka. -Vuxokoxoko lebyi andlariweke bya huhula. -Swivulwa na tindzimana swi pfuvapfuvanile naswona a swi na nandzelelano. -Xitsalwana xi lehe/ komile ku tlula mpimo swinene.
-----------	---	---	--	---	--	---	--

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

Phendla
 TBM
 S.C
 LHM

XIYENGE XA B: RHUBIRIKI YO KOREKETA SWITSALWAMBIKO SWO LEHA (30)

	Khodi ya 7 Vuswikoti byo hlawuleka 80 – 100%	Khodi ya 6 Vuswikoti bya le henhla 70 – 79%	Khodi ya 5 Vuswikoti bya le henhlayana 60 – 69%	Khodi ya 4 Vuswikoti bya le xikarhi byo amukeleka 50 – 59%	Khodi ya 3 Vuswikoti byo enela 40 – 49%	Khodi ya 2 Vuswikoti byo enelanyana bya madyondza 30 – 39%	Khodi ya 1 Vuswikoti byo ka byi nga enelangi 0 – 29%
VUNDZENI, NKUNGUHATO & XIVUMBOKO	16 – 20 -Ku na vutivi byo hlawuleka ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Maandlalelo ya mahungu ya kombisa ku vupla ka miehleketo, mahungu hi lamo kongoma swinene eka xitsalwambiko hinkwaxo naswona a nga humi emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi na nkhlukelano swinene naswona timhaka ti andlariwile hi ndlela yo enerisa, na vuxokoxoko hinkwabyo byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpfapharhuto wu tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko lexi hantswekeke swinene no twisiseka. -U landzelerile milawu hinkwayo ya swilaveko swa xivumbeko naswona xitsalwambiko xi hlawulekile.	14 – 15% -Ku na vutivi bya kahle swinene ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Maandlalelo ya mahungu ya kombisa ku vupla ka miehleketo, mudyondzi u andlala mahungu hi ndlela yo kongoma naswona a nga tali ku huma emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi na nkhlukelano naswona timhaka ti andlariwile hi ndlela yo enerisa, na vuxokoxoko hinkwabyo byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpfapharhuto wu tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xa kahle swinene no twisiseka. -U landzelerile milawu leyi faneleke ya swilaveko swa xivumbeko.	12 – 13% -Ku na vutivi bya kahle ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Mudyondzi u andlala mahungu hi ndlela yo kongoma kambe u pla a humanyana emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano naswona vuxokoxoko byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpfapharhuto wu tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xa kahle no twisiseka. -U tala ku landzelela milawu leyi faneleke ya swilaveko swa xivumbeko.	10 – 11½ -Ku na vutivi bya le xikarhi ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Loko mudyondzi a andlala mahungu u pla a huma emhakeni kambe a swi onhi mongo wa mhaka. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano wa le xikarhi naswona vuxokoxoko byin'wana byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpfapharhuto wu tikomba hikuva ku xitsalwambiko xa le xikarhi no twisiseka. -Xivumbeko xi andlariwile hi ndlela ya le xikarhi ku ya hi swilaveko swa matsalelo.	8 – 9½ -Ku na vutivi byo enela ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Loko mudyondzi a andlala mahungu u pla a huma emhakeni naswona minkarhi yin'wana mongo wa mhaka wu pla wu nga twali. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano wo enela naswona ku na vuxokoxoko bya madyondza byo seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpfapharhuto wu tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xo enela no twisiseka. -Xivumbeko xi andlariwile hi ndlela yo enela ku ya hi swilaveko swa matsalelo, kambe ku na swihoxo leswi nga lo tiangandla, erivaleni.	6 – 7½ -Vutivi lebyi nga kona i bya madyondza ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Mudyondzi u huma emhakeni loko a andlala mahungu naswona minkarhi yin'wana mongo wa mhaka a wu twali. -Vundzeni na timhaka a swi talangi ku va na nkhlukelano naswona ku na vuxokoxoko byitsongo lebyi seketela nhlokomhaka. -Hambileswi nkunguhato/ mpfapharhuto wu nga endiwa, xitsalwambiko a xi ringanelangi ku va xitsalwana i ya xijimo xa le hansi. -Xivumbeko a xi andlariwile hi ndlela yo landzelela swilaveko swa matsalelo.	0 – 5½ -Ku plumaleka vutivi bya matsalelo ya switsalwambiko. -Mudyondzi u huma emhakeni loko a andlala mahungu naswona minkarhi yin'wana mongo wa mhaka a wu twali. -Vundzeni na timhaka a swi na nkhlukelano naswona ku na vuxokoxokonyana lebyi seketela nhlokomhaka. -Nkunguhato/ mpfapharhuto a swi andlariwile hi ndlela ya kahle naswona maandlalelo ya xitsalwana i ya xijimo xa le hansi. -Xivumbeko a xi andlariwile hi ndlela yo landzelela swilaveko swa matsalelo.

Vundzeni bya papila leri a byi tirisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

TBWM
Phendla
S.9
19/11/2012

RIRIMI , XITAYILI & KU HLELA Khodi: RXH (10 WA TIMARAKA)	8 – 10 -Vulongoxamarito byi endiwiwe hi nkhaqato na hi ndlela ya vuthari swinene. -Nivovirimi wu tirhisiwile hi nkhaqato hi xiyimo xa le henhla swinene ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi tirhisiwile hi nkhaqato swinene ku ya hi swilaveko swa nhlokomhaka. -Xitsalwambiko xi hava na xihoxo na xiriwe hikuva xi xopaxopiwiwe no hleriwa. -Xitsalwambiko xi na vulehi lebyi faneleke.	7 – 7½ -Vulongoxamarito byi endiwiwe kahle swinene. -Nivovirimi wu tala ku va wu tirhisiwile hi nkhaqato ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi tala ku va swi tirhisiwile hi mfanelo ku ya hi swilaveko swa nhlokomhaka. -Xitsalwambiko a xi talelangi hi swihoxo hikuva xi xopaxopiwiwe no hleriwa. -Xitsalwana xi na vulehi lebyi faneleke.	6 – 6½ -Vulongoxamarito byi kahle naswona marito ya hlayeka kahle. -Nivovirimi wu tirhisiwile hi nkhaqato ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi tala ku fambelana na nhlokomhaka. -Xitsalwambiko xi na swihoxonyana hikuva xi xopaxopiwiwe no hleriwa. -Xitsalwana xi na vulehi lebyi faneleke.	5 – 5½ -Vulongoxamarito i bya le xikarhi. Swihoxo a swi onthi nkhluluko wa mongo. -Nivovirimi wu tirhisiwile hi ndlela yo amukeleka ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi tirhisiwile hi ndlela yo enela. -Xitsalwambiko xi na swihoxo swa le xikarhi hikuva xi xopaxopiwiwe no hleriwa. -Xitsalwana xi tala ku va na vulehi lebyi faneleke.	4 – 4½ -Vulongoxamarito i byo enela naswona ku na swihoxo swo tala. -Nivovirimi wa kayivela naswona a wu enelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Matirhiselo ya xitayili, thoni na rhejisitara swi pfa swi nga twisiseki. -Hambiloko xitsalwambiko xi xopaxopiwiwe no hleriwa, xa ha ri na swihoxo. -Xitsalwana xi komile/ lehile swinene.	3 – 3½ -Vulongoxamarito i bya xiyimo xa le hansi naswona swa nonoha ku landzelela monga wa mhaka. -Nivovirimi wa ha lava ku antswisiwa naswona a wu ringanelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, thoni na rhejisitara a swi tirhisiwangi hi mfanelo. -Hambiloko xitsalwambiko xi xopaxopiwiwe no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala. -Xitsalwana xi komile/ lehile swinene.	0 – 2½ -Vulongoxamarito i bya xiyimo xa le hansi naswona swa nonoha ku landzelela monga wa mhaka. -Nivovirimi wu lava ku antswisiwa swinene naswona a wu ringanelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, thoni na rhejisitara a swi fambelani na nhlokomhaka. -Hambiloko xitsalwambiko xi xopaxopiwiwe no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala naswona xi hlanganisa nhloko. -Xitsalwana xi komile/ lehile swinene.
---	--	---	---	---	--	--	---

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

Phendla
TBM
5.9
Lam

XIYENGE XA C: RHUBIRIKI YO KOREKETA SWITSALWAMBIKO SWO KOMA (20)

	Khodi ya 7 Vuswikoti byo hlawuleka 80 – 100%	Khodi ya 6 Vuswikoti bya le henhla 70 – 79%	Khodi ya 5 Vuswikoti bya le henhlayana 60 – 69%	Khodi ya 4 Vuswikoti bya le xikarhi byo amukeleka 50 – 59%	Khodi ya 3 Vuswikoti byo enela 40 – 49%	Khodi ya 2 Vuswikoti byo enelanyana bya madyondza 30 – 39%	Khodi ya 1 Vuswikoti byo ka byi nga enelangi 0 – 29%
VUNDZENI, NKUNGUHATO & XIVUMBOKO	10½ – 13 -Ku na vutivi byo hlawuleka ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Maandlalelo ya mahungu ya kombisa ku vupfa ka miehleketo, mahungu hi lamo kongoma swinene eka xitsalwambiko hinkwaxo naswona a nga humi emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi na nkhlukelano swinene naswona timhaka ti andlariwile hi ndlela yo enerisa, na vuxokoxoko hinkwabyo byi seketela nhlokombhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapafarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwele xitsalwambiko lexi hantswekeke swinene no twisiseka. -U landzelerile milawu hinkwayo ya swilaveko swa xivumbeko xi hlawulekile.	9½ – 10 -Ku na vutivi bya kahle swinene ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Maandlalelo ya mahungu ya kombisa ku vupfa ka miehleketo, mahungu hi ndlela yo madyondzi u andlala kongoma naswona a nga tali ku humi emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi na nkhlukelano naswona vuxokoxoko byi seketela nhlokombhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapafarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwele xitsalwambiko xa kahle no twisiseka. -U tala ku landzelela milawu leyi faneleke ya swilaveko swa xivumbeko.	8 – 9 -Ku na vutivi bya kahle ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Madyondzi u andlala mahungu hi ndlela yo kongoma kambe a pfa a humanyana emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano naswona vuxokoxoko byi seketela nhlokombhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapafarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwele xitsalwana xa kahle no twisiseka. -U tala ku landzelela milawu leyi faneleke ya swilaveko swa xivumbeko.	6½ – 7½ -Ku na vutivi bya le xikarhi ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Loko madyondzi a andlala mahungu u pfa a humi emhakeni kambe a swi onhi mungo wa mhaka. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano wa le xikarhi naswona vuxokoxoko byi seketela nhlokombhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapafarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwele xitsalwana xa le xikarhi no twisiseka. -Xivumbeko xi andlariwile hi ndlela ya le xikarhi ku ya hi swilaveko swa matsalelo.	5½ – 6 -Ku na vutivi byo enela ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Loko madyondzi a andlala mahungu u pfa a humi emhakeni naswona minkarhi yin'wana mungo wa mhaka wu pfa wu nga twali. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano wo enela naswona ku na vuxokoxoko byi seketela nhlokombhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapafarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwele xitsalwana xo enela no twisiseka. -Xivumbeko xi andlariwile hi ndlela yo enela ku ya hi swilaveko swa matsalelo, kambe ku na swihoxo leswi nga lo tiangandla, erivaleni.	4 – 5 -Vutivi lebyi nga kona i bya madyondza ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Madyondzi u humi emhakeni loko a andlala mahungu naswona minkarhi yin'wana mungo wa mhaka a wu twali. -Vundzeni na timhaka a swi tali ku va na nkhlukelano naswona ku na vuxokoxoko byi seketela nhlokombhaka. -Hambileswi nkunguhato/ mpapafarhuto wu nga endliwa, xitsalwana a xi ringanelangi ku va xa Ririmi ro Engetela ro Sungula naswona xitsalwana a xi andlariwile hi ndlela yo landzelela milawu ya swihoxo leswi kavanyetaka mungo.	0 – 3½ -Ku pfumaleka vutivi bya matsalelo ya switsalwambiko. -Madyondzi u humi emhakeni loko a andlala mahungu naswona minkarhi yin'wana mungo wa mhaka a wu twali. -Vundzeni na timhaka a swi na nkhlukelano naswona ku na vuxokoxokonyana lebyi seketela nhlokombhaka. -Nkunguhato/ mpapafarhuto a swi andlariwile hi ndlela ya kahle naswona maandlalelo ya xitsalwana i ya xiyimo xa le hansi. -Xivumbeko a xi andlariwile hi ndlela yo landzelela swilaveko swa matsalelo.

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntisarisio

Phendla TBM
Sg
LW

RIRIMI, XITAYILI & KU HLELA Khodi: RXH (7 WA TIMARAKA)	6 – 7 -Vulongoloxamarito byi endiwiile hi nkhaqato na hi ndlela ya vutlhari swinene. -Ntivoririmi wu tirhisiwiile hi nkhaqato hi xiyimo xa le henhla swinene ku ya hi nkhaqato ku ya hi hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi tirhisiwiile hi nkhaqato swinene ku ya hi swilaveko swa nhlokomhaka. -Xitsalwambiko xi hava na xihoxo na xin'we hikuva xi xopaxopiwiile no hleriwa. -Xitsalwambiko xi na vulehi lebyi faneleke.	5 – 5½ -Vulongoloxamarito byi endiwiile kahle swinene. -Ntivoririmi wu tala ku va wu tirhisiwiile hi nkhaqato ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi tala ku va swi tirhisiwiile hi mfanelo ku ya hi swilaveko swa nhlokomhaka. -Xitsalwambiko a xi talelangi hi swihoxo hikuva xi xopaxopiwiile no hleriwa. -Xitsalwana xi na vulehi lebyi faneleke.	4½ -Vulongoloxamarito byi kahle naswona marito ya hlayeka kahle. -Ntivoririmi wu tirhisiwiile hi nkhaqato ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi tala ku fambelana na nhlokomhaka. -Xitsalwambiko xi na swihoxonyana hikuva xi xopaxopiwiile no hleriwa. -Xitsalwana xi na vulehi lebyi faneleke.	3½ – 4 -Vulongoloxamarito i bya le xikarhi. Swihoxo a swi onhi nkhlukoto wa monga. -Ntivoririmi wu tirhisiwiile hi ndlela yo amukeleka ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi tirhisiwiile hi ndlela yo enela. -Xitsalwambiko xi na swihoxo swa le xikarhi hikuva xi xopaxopiwiile no hleriwa. -Xitsalwana xi tala ku va na vulehi lebyi faneleke.	3 -Vulongoloxamarito i byo enela naswona ku na swihoxo swo tala. -Ntivoririmi wa kayivela naswona a wu enelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Matirhiselo ya xitayili, thoni na rhejisitara swi pfa swi nga twisiseki. -Hambilo Xitsalwambiko xi xopaxopiwiile no hleriwa, xa ha ri na swihoxo. -Xitsalwana xi komile/ lehlile swinene.	2½ -Vulongoloxamarito i bya xiyimo xa le hansi naswona swa nonoha ku landzelela mongo wa mhaka. -Ntivoririmi wa ha lava ku antswisiwa naswona a wu ringanelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, thoni na rhejisitara a swi tirhisiwangi hi mfanelo. -Hambilo Xitsalwambiko xi xopaxopiwiile no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala. -Xitsalwana xi komile/ lehlile swinene.	0 – 2 -Vulongoloxamarito i bya xiyimo xa le hansi swinene naswona swa nonoha ku landzelela mongo wa mhaka. -Ntivoririmi wu lava ku antswisiwa swinene naswona a wu ringanelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, thoni na rhejisitara a swi fambelani na nhlokomhaka. -Hambilo Xitsalwambiko xi xopaxopiwiile no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala naswona xi hlenganisa nhloko. -Xitsalwana xi komile/ lehlile swinene.
---	---	--	--	--	--	---	---

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntसारiso

Phendla
5.9
UNW

MAAVELO YA TIMARAKA**XIYENGE XA A: XITSALWANA: 50 WA TIMARAKA**

VUNDZENI NA NKUNGUHATO	(VN):	32
RIRIMI, XITAYILI NA KU HLELA	(RXH):	12
XIVUMBEKO	(X):	<u>06</u>
		50

XIYENGE XA B: XITSALWAMBIKO XO LEHA: 30 WA TIMARAKA

VUNDZENI, NKUNGUHATO NA XIVUMBEKO	(VNX):	20
RIRIMI, XITAYILI NA KU HLELA	(RXH):	<u>10</u>
		30

XIYENGE XA C: XITSALWAMBIKO XO KOMA: 20 WA TIMARAKA

VUNDZENI, NKUNGUHATO NA XIVUMBEKO	(VNX):	13
RIRIMI, XITAYILI NA KU HLELA	(RXH):	<u>07</u>
		20

Vundzeni bya papila leru a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

Phendla

5.9

LNM
TBM

SWILETELO SWA MAKOREKETELO**XIYENGE XA A: SWITSHURIWA SWA SWITSALWANA****XIVUTISO XA 1****VADYONDZI VA NGA TSALA SWIN'WANA SWA LESWI LANDZELAKA:**

1.1 Xitori lexi ndzi nga ta ka ndzi nga xi rivali.

Mukamberiwa u languteriwa ku va a rungula hi xitori xo karhi lexi a nga ta ka a nga xi rivali. Xitori xi nga va xa ntsako kumbe xa mahlomulo.

Xitsalwana xa muxaka lowu i xa ndzungulo.

- Xitsalwana xa ndzungulo xi hlamusela xitori kumbe mhaka leyi humeleleke nkarhi lowu nga hundza.
- U ta boxa ndhawu laha xi nga humelela kona.
- Nkarhi lowu xitori xi nga humelela hi wona.
- Leswi swi nga humelela.
- Swimunhuhatwa lewi khumbekaka.
- Leswi swi nga ta endla leswaku a nga swi rivali.
- Mahetelelo ya leswi nga humelela.

[50]

1.2 Hlamusela ndlela leyi a wu ta navela leswaku n'wana wa wena a kula hi yona loko a wo va mutswari.

Mukamberiwa u fanele ku tsala hi leswi a ta swi endla loko a a ri mutswari.

Xitsalwana xa muxaka lowu i xa nhlamuselo.

- Eka xitsalwana xo hlamusela ku nga hlamuseriwa munhu kumbe mhaka yo karhi.
- Loko n'wana a nga si sungula xikolo.
- Muxaka wa swikolo leswi a ta nghena eka swona.
- Vukhongerilebyi a ndzi ta navela leswaku a pfumela eka byona.
- Mahlawulelo ya vanghana.
- Mintlangu leyi a ta nghenelela eka yona.
- Mahlawulelo ya mintirho.
- Ndyangu wa yena.

[50]

1.3 Mfumo wu na vutihlamuleri byo vona leswaku mapatu ma tshama ma lulamile eka swifundzha hinkwaswo. Aneka miehleketo ya wena ehenhla ka mhaka leyi.

Xitsalwana xa muxaka lowu i xo anakanya.

- Eka xitsalwana xo anakanya mukamberiwa u gayela timhaka a tlhela a kombisa ndlela leyi a titwaka na ku khumbeka hayona.
- Miganga hinkwayo yi fanele yi va na mapatu lama fambekaka.
- Ku khurhela mapatu minkarhi hinkwayo.
- Ku pfala magoji exikontirini.
- Ku aka mabiloho lomu swi faneleke.
- Ku vekela mimfungho ya patu lomu swi faneleke.
- Ku biyela tidarata etlhelo ka mapatu.

[50]

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

Phendla

S. G
LHM
TBM

- 1.4 Nyika vonelo ra wena ra loko swi fanerile ku va vadyondzisi va ya etinhlengeletanini hi mikarhi ya tidyondzo.

Mukamberiwa u languteriwa ku nyika miehleketo ya yena hi tlhelo ra loko swi fanerile ku va vadyondzisi va fanerile ku ngenela tinhlengeletano hi nkarhi wo dyondza na ku dyondzisa.

Xitsalwana xa muxaka lowu i xa mavonelo.

- Eka xitsalwana xo kombisa mavonelo mukamberiwa u ta teka tlhelo kumbe vonelo ro karhi ra mhaka kutani a kanela hi ku seketela matwisiselo ya yena.

A swi fanelangi.

- Vadyondzi va lahlekeriwa hi nkarhi wa tidyondzo.
- Vadyondzisi a va heti tisilabasi.
- Vadyondzisi va pfa va tekeriwa mali hikwalaho ka swona.
- Vadyondzi va sala va onha eswikolweni loko ku ri hava vadyondzisi.
- Vadyondzi va kuma nkarhi wo sala va endla swilo swo huma endleleni.
- Vadyondzisi van'wana va ya etindhawini ta vona hi minkarhi ya tinhlengeletano.

Swi fanerile.

- Vadyondzisi va na timfanelo to ya etinhlengeletanini.
- Mfumo wu kota ku twa vadyondzisi loko va vulavula hi nomo wun'we.
- Va kota ku pfunana hi tlhelo ra swa tidyondzo leti va ti dyondzisaka.
- Va kota ku khutazana.
- Va burisana hi timhaka ta xikambelo xo fana.

[50]

- 1.5 Hlamusela hi nhlango wa tipolitiki lowu u wu tsakelaka.

Mukamberiwa u languteriwa ku va a hlamusela hi nhlango wa tipolitiki lowu a wu tsakelaka.

Xitsalwana xa muxaka lowu i xa nhlamuselo.

- Eka xitsalwana xo hlamusela mukamberiwa u hlamusela mhaka hi ndlela leyi nga ta endla leswaku muamukeri wa mahungu a twisisa mhaka ku fana na leswi mukamberiwa wa yona a yi twisisaka xiswona.
- Ku boxa vito ra nhlango.
- Ku boxa murhangeri wa nhlango.
- Migingiriko ya nhlango.
- Swivangelo swa ku tsakela ka yena nhlango.
- Leswi nhlango wu pfunaka vanhu hi swona.

[50]

- 1.6 Hi te ha ha tshamile maphorisa mo ta ku humelelo! Hi ku leteriwa hi xivulwa lexi hlamusela leswi a swi ri eku humeleleni.

Xitsalwana xa muxaka lowu i xa nhlamuselo laha mukamberiwa a hlamusela mhaka hi ndlela leyi nga ta endla leswaku muamukeri wa mahungu a twisisa mhaka ku fana na leswi mukamberiwa wa yona a yi twisisaka xiswona.

- Ndhawu na siku leri timhaka ti nga humelela hi rona.
- Vanhu lava a va khumbeka.
- Leswi a va ri eku swi endleni.
- Leswi maphorisa va nga fika va swi endla.

Leswi nga landzela endzhaku ka swiendlo swa maphorisa.

[50]

- 1.7 Xifaniso xa 1.7.1

Mukamberiwa u ta tsala hi leswi a xi vonisaka xiswona xifaniso. Mukamberiwa a nga ha rungula/hlamusela/kanela/nyika vonelo na ku paluxa miehleketo ya yena.

- Mbuyelo wa dyondzo yo karhi eka mudyondzi wo karhi.
- Siku na ndhawu laha a ku tlangeriwa mbuyelo.
- Swivulavuri swa siku.
- Mintlangu leyi a yi ri kona.
- Matitwelo ya swidyondzeki.

Xifaniso xa 1.7.2

Mukamberiwa u ta tsala hi leswi a xi vonisaka xiswona xifaniso. Mukamberiwa a nga ha rungula/hlamusela/kanela/nyika vonelo na ku paluxa miehleketo ya yena.

- Xirhapa xo karhi xa swiluva.
- Nkhuvo wo karhi.
- Ntirho wa swiluva eka timhaka ta rirhandzu.
- Ntirho wa swiluva eka timhaka ta vusasekisi.
- Ntirho wa swiluva eka timhaka ta ku navelelana minkateko.
- Ntirho wa swiluva emasirheni.
- Ku saseka ka ntumbuluko.
- Ntirho wa swiluva hi tlhelo ra bindzu.

[50]

NTSENGO WA XIYENGE XA A:

50

XIYENGE XA B: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO LEHA**XIVUTISO XA 2****XIVUMBeko XI FANELE XI KOMBISA LESWI LANDZELAKA:****2.1 Papila ra mafundza**

Mukamberiwa u languteriwa ku tsala papila eka ndhawu leyi a tsakelaka ku ya yisa tidyondzo ta yena emahlweni kona.

Papila ra xikombelo xa ku amukeriwa ri fanele ku va na leswi landzelaka:

- Papila leri ri na tiadirese timbirhi.
- Adirese ya mukamberiwa yi le ka tlhelo ra xinene ehenhla. Siku ri tsariwa ehansi ka adirese ya mukamberiwa naswona ku tsariwa siku hi ku tirhisa nomboro, ku landzela n'hwetl leyi tsariwaka hi marito, ku hetelela lembe hi ku tirhisa tinomboro.
- Adirese ya muamukeri yi tsariwa eximatsini ehansi ka adirese ya mutsari.
- Eka tlhelo lera ximatsi ku rhanga ku tsariwa xiyimo xa muamukeri.
- Endzhaku ka ku tsala adirese ya muamukeri ku landzela xiloso.
- Endzhaku ka xiloso ku landzela nhlokomaka.
- A nga boxa vito ra ndhawu laha a lavaka ku ya dyondza kona.
- Tidyondzo leti a lavaka ku ya dyondza tona.
- Tidyondzo leti a nga na tona na leswi a nga ti pasisa xiswona.
- Malembe na rimbewu ra yena.
- Vito na nsayino.

[30]**2.2 Matimu ya mufi**

Mukamberiwa u languteriwa ku tsala matimu ya murhangeri wa muganga wa ka vona loyi a hundzeke emisaveni.

Matimu ya fanele ku va na leswi landzelaka:

- Matimu ya mufi i tsalwa leri ri hi byelaka matimu ya munhu loyi a hundzeke emisaveni leswaku ri ya hlaiwa emaphepheni kumbe enkosini.
- Mukamberiwa a nga hlawula ku tsala tani hi munhu wo sungula wonge hi loko mufi a ri ku vulavuleni hi yexe.
- Eka matimu ku nga vuriwa siku ra ku velekiwa ra mufi, leswaku a a ri n'wana wa mani naswona wa vungani, leswi a swi endleke loko a ha hanya na siku leri a nga lova hi rona.
- Migingiriko ya yena.
- Tidyondzo ta yena.
- Lava a va siyeke.

[30]

2.3 N'wangulano

Mukamberiwa u languteriwa ku tsala n'wangulano lowu nga va kona exikarhi ka muchayeri na xipitikopo.

N'wangulano wu fanele ku va na leswi landzelaka:

- Mpfapfarhuto wa leswi swi nga ta tsariwa.
- Ndhawu, siku na nkarhi.
- Mavito ya swimunhuhatwa.
- Ku nyiketana hi marito exikarhi ka muchayeri na xipitikopo.
- Leswi swi nga herisa xiswona.

[30]**2.4 Xiviko**

Mukamberiwa u languteriwa ku tsala xiviko hi mayelana na nghozi leyi a yi voneke loko a ya edorobeni.

Xiviko xi fanele ku va na leswi landzelaka:

- I tsalwa leri vikaka mhaka leyi nga humelela kumbe leyi u yi voneke.
- Ku boxa ndhawu, nkarhi na siku ra nghozi.
- Muxaka wa movha na xiyimo xa wona.
- Xiyimo xa vakhandziyi na muchayeri.
- Xiyimo xa muchayisiwa.
- Matikhomelo ya vahlaleri.
- Ku pfuneta ka vaxilamulelamhangu na maphorisa.

[30]**NTSENGO WA XIYENGE XA B: 30**

XIYENGE XA C: SWITCHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO KOMA**XIVUTISO XA 3****XIVUMBeko XI FANELE XI KOMBISA LESWI LANDZELAKA:****3.1 Xinavetiso**

Mukamberiwa u languteriwa ku tsala xinavetiso xa bindzu leri a lavaka ku ri sungula.

- Xinavetiso xi tirha ku navetisa bindzu/swixavisiwa swo karhi.
- Xi fanele ku tekela enhlokweni mhaka ya RTNK (Ku koka **rinoko**, ku **tsakisa**, ku **naveta**, ku endla leswaku u xi **kuma/xava**). Leswi hi Xinghezi swi vuriwa AIDA (Attention, Interest, Desire and Action).
- Vito ra bindzu.
- Ku tirhisa tifonto to koka rinoko.
- Ku dirowa mihandzu yo karhi na nxavo wa kona.

[20]**3.2 Posikarata**

Mukamberiwa u languteriwa ku tsala posikarata a hoyozela makwavo wa yena eka ku va a xavile movha wuntshwa.

- I karata leri tirhisiwaka ku fambisa mahungu.
- Yi nga rhumeriwa munhu ku n'wi xeweta, ku n'wi hoyozela na ku n'wi khuthaza.
- Adirese ya muamukeri.
- Marito yo hoyozela.
- Ku boxa muxaka na xiyimo xa movha.
- Nkoka wa movha endyangwini.
- Mavito ya mutsari.

[20]**3.3 Swileriso**

Mukamberiwa u languteriwa ku tsala swileriso leswi vadyondzi va faneleke ku swi landzelela hi siku ra nhlengeletano.

- Swileriso i milawu leyi yi faneleke ku landzeleriwa endhawini kumbe eka xiyimo xo karhi.
- Vito ra xikolo na muganga laha xikolo xi kumekaka kona.
- Ku tshama etitlilasini.
- Ku ka va nga bi huwa.
- Ku komba vatswari tindhawu to karhi.
- Ku tirha mintirho leyi va komberiweke ku yi endla.

[20]**NTSENGO WA XIYENGE XA C:****20****NTSENGO WA TIMARAKA:****100**

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

S. G
LMM
TBM